

KS. MARCIN SKŁADANOWSKI

SPRAWIEDLIWY PORZĄDEK SPOŁECZNY
W FEMINISTYCZNYM NURCIE WSPÓŁCZESNEGO EKUMENIZMU
STANOWISKO X ZGROMADZENIA
ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW W PUSAN*

A FAIR SOCIAL ORDER IN THE FEMINIST STRAIN
OF CONTEMPORARY ECUMENISM
THE POSITION OF THE 10TH ASSEMBLY
OF THE WORLD COUNCIL OF CHURCHES IN BUSAN

Abstract. The article presents feminist ideas related to social justice which find their expression in ecumenical activities of the World Council of Churches (WCC). The first part shows the main theological and social concepts inspired by feminist movement and discussed during the 10th Assembly of the WCC; the second part presents their significance for the prospects of the WCC, especially in the context of difficulties within the WCC.

Key words: ecumenism; feminism; fair social order; ideology; World Council of Churches.

WPROWADZENIE

W działalności ekumenicznej Światowa Rada Kościołów (ŚRK) ukierunkowuje się coraz bardziej na rozwiązywanie problemów społecznych, politycznych i gospodarczych. Chociaż wciąż znaczenie zachowują jej pierwotne cele, związane z przywróceniem pełnej widzialnej jedności chrześcijan, to jednak punkt ciężkości jej aktywności przenoszony jest na jedność chrześcijan we wspólnym świadectwie. Ma ono wyrażać się w budowaniu sprawiedliwego porządku społecznego – niezależnie od różnic konfesyjnych oraz

Ks. dr hab. MARCIN SKŁADANOWSKI, prof. KUL – nauczyciel akademicki na Wydziale Teologii KUL; główne obszary badań: antropologia chrześcijańska, etyka ekumeniczna, rosyjska myśl religijno-społeczna; adres dp korespondencji – e-mail: skladanowski@kul.pl

* Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2016-2019.

w pełnej współpracy z osobami należącymi do innych religii, jak również niewierzącymi. W tym celu konieczne jest odrzucenie wszelkich przejawów niesprawiedliwości społecznej, jak też wypracowanie nowych form chrześcijańskiej obecności w świecie.

Jedną z kluczowych części ekumenicznej refleksji teologicznej jest ocena struktur społecznych, instytucji politycznych oraz samych wspólnot kościelnych dokonywana przez pryzmat praw kobiet i zmierzająca do usunięcia dyskryminacji opartej na kryterium płci. Inspirowana feministycznie krytyka życia społeczno-politycznego jest zawarta we wszystkich kluczowych dokumentach ŚRK odnoszących się do kwestii sprawiedliwości społecznej oraz chrześcijańskiej obecności w życiu publicznym.

Przedstawiany artykuł jest zatem szkicem feministycznych inspiracji ekumenicznej wizji sprawiedliwego porządku społecznego obecnych w pracach X Zgromadzenia ŚRK w Pusan w 2013 r., jak też próbą wskazania trudności wynikających z ideologicznej ewolucji Rady.

1. INSPIRACJE FEMINISTYCZNE W DOKUMENTACH Z PUSAN

Dokumenty X Zgromadzenia ŚRK nie stanowią przełomu w ekumenicznej analizie społecznej, dokonywanej przez Radę, lecz są kontynuacją dyskusji etycznej i społeczno-politycznej trwającej w ruchu ekumenicznym od lat 50. XX wieku¹. Z kolei od lat 70. można zaobserwować silny związek feminizmu z niektórymi nurtami chrześcijaństwa protestanckiego². Ekumeniczna dyskusja nad kwestiami społeczno-politycznymi nabrała szczególnej intensywności po VI Zgromadzeniu w Vancouver w 1983 r., kiedy ŚRK rozpoczęła realizację programu społecznego „Sprawiedliwość, pokój i integralność stworzenia”, w którym ważne miejsce zajmuje refleksja nad prawami kobiet w społeczeństwie i w życiu kościelnym. Ustalenia z Pusan są kontynuacją tego zaangażowania Rady³, a zarazem stanowią punkt odniesienia dla dalszego rozwoju tej instytucji.

¹ G. ALLAN, *We Intend to Move Together. The Story of Ecumenical Women on a Pilgrimage of Gender Justice*, „International Review of Mission” 104 (2015), nr 1, s. 4-5.

² S.S. HORNER, *Trying to Be God in the World. The Story of the Evangelical Women's Caucus and the Crisis over Homosexuality*, w: *Gender, Ethnicity, and Religion. Views from the Other Side*, red. R.R. Ruether, Minneapolis: Fortress Press 2002, s. 99-100.

³ E.N. SENTURIAS, *Introducing the 10th Assembly: An Interpretation*, w: *Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly*, red. E.N. Senturias, Th. A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 5-6.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na te treści dokumentów z Pusan, które mają znaczenie nie tylko w ocenie dotychczasowej skuteczności społeczno-politycznej aktywności ŚRK, lecz również są istotne, jeśli chodzi o perspektywę i trudności ekumenizmu realizowanego przez Radę i jej agendy.

A. POTĘPIENIE PATRIARCHATU

Odrzucenie społecznej dominacji mężczyzn, określanej mianem patriarchy (ang. *patriarchy*), zajmuje ważne miejsce w dokumentach ŚRK⁴. Uznaje ona walkę z patriarchatem za konieczny element chrześcijańskiej działalności w świecie. Walka ta ma charakter wieloaspektowy, o czym mówi oficjalne stanowisko mężczyzn sformułowane w czasie zgromadzenia mężczyzn i kobiet w Pusan, poświęconego sprawiedliwości płciowej w życiu wspólnot kościelnych. Mężczyźni zgromadzeni w Pusan czują się zobowiązani do potępienia patriarchy, uznania swojej winy jako sprawców przemocy wobec kobiet, jak też do zaangażowania na rzecz równouprawnienia i sprawiedliwości. Autorzy dokumentu dostrzegają motywowaną płciowo agresję jako element kultury, w której żyją chrześcijanie, a nawet jako część składową religii i teologii, sprawiającą, że Kościoły nie tylko nie mogły zapobiec patriarchalnej opresji i przemocy, lecz również same były ich źródłem. Odnosi się to nie tylko do kobiet, ale także do wspomnianych w dokumencie mniejszości seksualnych, których również dotykała dyskryminacja wynikająca z patriarchy. Dokument dostrzega w równości płci nakaz Ducha Świętego względem wierzących, którzy tworzą Kościół definiowany jako „wspólnota równych” (ang. *community of equals*)⁵. W ten sposób działalność wymierzona w patriarchat staje się wypełnieniem woli Bożej względem Kościoła.

B. SPRZECIW WOBEC DYSKRYMINACJI I PRZEMOCY

ŚRK zмага się z różnymi formami dyskryminacji i przemocy, których ofiarami są zarówno kobiety, jak też osoby należące do mniejszości, przede wszystkim seksualnych⁶. Wśród celów ruchu ekumenicznego wskazywana

⁴ E. NEUENFELDT, *Identifying and Dismantling Patriarchy and Other Systems of Oppression of Women. Gender Analysis, Feminist Theology, and the Church in Mission*, „International Review of Mission” 104 (2015), nr 1, s. 20-24.

⁵ *Shared Struggle for Gender Justice: Statement from the Men Gathered for the WCC Women's and Men's Pre-Assembly*, w: *Encountering the God of Life*, s. 144.

⁶ A. GNANADASON, *Violence against Women Is Sin*, „The Ecumenical Review” 64 (2012), nr 3, s. 243-247.

jest walka z przemocą opartą na kryterium płci – zarówno biologicznej (ang. *sexually-based violence*), jak też tzw. płci kulturowej (ang. *gender-based violence*). Zadaniem chrześcijan jest przeciwdziałanie społecznej stygmatyzacji i dyskryminacji osób należących do grup mniejszościowych⁷. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na współpracę ŚRK z Organizacją Narodów Zjednoczonych, a zwłaszcza z jej agendą – Wspólnym Programem Narodów Zjednoczonych ds. HIV/AIDS (*The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS*, UNAIDS). Podkreślał to dyrektor wykonawczy tej organizacji Michel Sidibé, który występując w Busan, zwracał uwagę na znaczenie współdziałania zmierzającego m.in. do walki o godność więźniów, migrantów, osób LGBT, tzw. pracowników seksualnych (ang. *sex workers*)⁸, uzależnionych od narkotyków, jak też zwalczania dyskryminacji mniejszości seksualnych⁹.

Uczestnicy prac ŚRK, obserwując liczne przejawy ucisku i przemocy wobec kobiet, zwracają uwagę, że problemu tego nie da się rozwiązać jedynie przez przyznanie im większych praw w życiu publicznym. Nawet jeśli ochrona praw kobiet jest obecna w prawodawstwie, to kulturowe przyzwolenie na dyskryminację i przemoc sprawia, że istniejące i zapewniające równość przepisy pozostają martwe¹⁰. Do prawdziwej przemiany konieczne jest uzdrowienie relacji społecznych, opartych na chciwości, żądzy władzy i posiadania, jak też budowanie kultury pokoju i partnerstwa kobiet i mężczyzn¹¹. Tu jest miejsce dla chrześcijańskiego zaangażowania społecznego przekraczającego podziały religijne i wyznaniowe.

C. „PRAWA REPRODUKCYJNE”

Ekumeniczna refleksja nad sprawiedliwością społeczną prowadzi do wezwania, aby same Kościoły członkowskie włączyły się w promocję tzw. zdrowia reprodukcyjnego i praw reprodukcyjnych. ŚRK wskazuje także na nieodzowność realizowania przez Kościoły programów edukacji seksualnej. Zauważyć należy, że tam, gdzie mówi się o prawach reprodukcyjnych czy

⁷ E.N. SENTURIAS, *Introducing the 10th Assembly*, s. 31.

⁸ Pod tym terminem rozumie się osoby utrzymujące się z prostytucji, z pornografii czy też z innych form tzw. przemysłu seksualnego (ang. *sex industry*). Pojęcie to ma zapobiegać ich społecznej stygmatyzacji.

⁹ M. SIDIBÉ, *Churches as Barricades against Exclusion*, w: *Encountering the God of Life*, s. 54-55.

¹⁰ C. CASTILLO NANJARI, *New Ways of Doing Evangelism*, w: *Encountering the God of Life*, s. 113-115.

¹¹ H. HUTABARAT LEBANG, *Challenges to Justice and Peace in Asia*, w: *Encountering the God of Life*, s. 83.

też o finansowanej lub prowadzonej przez ŚRK albo Kościoły członkowskie edukacji seksualnej, nie dochodzi wyraźnie do głosu chrześcijański model rodziny czy też woła przygotowania młodych ludzi do założenia rodziny i podjęcia obowiązków małżeńskich. Działalność Rady na rzecz praw reprodukcyjnych ma natomiast wspomóc młodych ludzi w podejmowaniu przez nich życiowych wyborów¹², przy czym ŚRK nie zakłada chrześcijańskiej orientacji realizowanych przez siebie programów.

D. KRYTYKA WSPÓLNOT KOŚCIELNYCH

Z ukierunkowaniem ŚRK na realizację postulatów środowisk feministycznych łączy się również krytyka samych struktur kościelnych. Działalność chrześcijan na rzecz równouprawnienia kobiet winna obejmować zarówno struktury Rady, jak też Kościołów członkowskich¹³. W tym kontekście eliminacji domaga się istniejąca wciąż nierówność, jeśli chodzi o zajmowanie stanowisk kierowniczych przez kobiety¹⁴. Ponadto w czasie Zgromadzenia w Pusan zauważono, że Kościoły wciąż usiłują kontrolować seksualność kobiet, ich ciała oraz reprodukcję. Część działaczy ŚRK negatywnie ocenia również próby promocji przez Kościoły jednego, tradycyjnego modelu rodziny, które w feministycznym ujęciu nie sprzyjają walce z dyskryminacją opartą na płci, ponieważ przypisują kobietom i mężczyznom jasno określone role społeczne¹⁵.

2. ZNACZENIE X ZGROMADZENIA DLA PRZYSZŁOŚCI ŚRK

Poświęcone zagadnieniu równouprawnienia kobiet i mężczyzn stwierdzenia Zgromadzenia w Pusan, jak również wypowiedzi działaczy ekumenicznych nie pozostają bez wpływu na kierunek rozwoju ekumenizmu animowanego przez Radę¹⁶. Wzbudzają one także w łonie Rady kontrowersje, które mają znaczenie dla perspektyw tej organizacji.

¹² E.N. SENTURIAS, *Introducing the 10th Assembly*, s. 24.

¹³ F. LUSUNGU MOYO, *We Demand Bread and Roses when We Are Hired. Gender Justice in Workplaces: A Feminist Ethical Perspective*, „The Ecumenical Review” 64 (2012), nr 3, s. 263.

¹⁴ K. PARRISH LUCAS, *37% Is Not Enough. 2% Is Not Enough.... Reflection on the WCC Busan Assembly*, <https://womenwhospeakinchurch.com/tag/quotas/> [10.02.2017].

¹⁵ C. CASTILLO NANJARI, *New Ways of Doing Evangelism*, s. 113-115.

¹⁶ A. WALKER-SMITH, *The Legacy, Leadership, and Hope of Pan-African Women of Faith in Building Sustainable Just Communities as a Missional Focus*, „International Review of Mission” 105 (2016), nr 2, s. 233, 235.

A. POSTULOWANE KIERUNKI ROZWOJU ŚRK

Olav Fykse Tveit, sekretarz generalny ŚRK, uważa, że działalność na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn, w tym zwłaszcza walka z dyskryminacją oraz społecznymi przejawami nierówności, jest jednym z kluczowych celów Rady¹⁷. Podobny wniosek płynie również z orędzia jedności wystosowanego przez Zgromadzenie w Pusan, które sytuuje walkę o prawa kobiet wśród priorytetów ekumenicznych¹⁸.

Widząc zagadnienie równouprawnienia kobiet i mężczyzn jako jedną z kluczowych kwestii ekumenicznych, ŚRK zobowiązuje się do odpowiedniego zorientowania całej działalności. Można tutaj wskazać na trzy postulaty, które mogą się okazać istotne dla przyszłości Rady.

Po pierwsze, ŚRK zobowiązuje się do zapewnienia równego dostępu do edukacji teologicznej dla kobiet i mężczyzn, niezależnie od ich osobistych uwarunkowań, przy czym szczególną uwagę zwraca się na równouprawnienie wszystkich, niezależnie od ich tożsamości płciowej (rozumianej jako płeć biologiczna czy też tzw. płeć kulturowa)¹⁹.

Po drugie, ŚRK przyjmuje postulaty wewnętrznych działań na rzecz równości płciowej, wyrażających się w stosowaniu parytetu płciowego, który – co interesujące – ma polegać na tym, że kobiety stanowią co najmniej 50% osób zaangażowanych w działalność struktur Rady. Ponadto Rada wyznaczyła sobie w Pusan za cel dążenie do krytycznej analizy stanu równouprawnienia kobiet oraz do promocji odpowiedniej polityki płciowej w poszczególnych Kościołach członkowskich, jak też do uwzględniania kwestii równouprawnienia oraz zdrowia reprodukcyjnego w całej formacji ekumenicznej²⁰.

Po trzecie, działacze ekumeniczni uczestniczący w pracach ŚRK, wychodząc od uznania w różnorodności poszczególnych kobiet i mężczyzn szczególnego daru Boga, zobowiązują się do zintensyfikowania prac w celu usunięcia z życia kościelnego dyskryminacji opartej na kategorii wieku, kasty, klasy, tożsamości etnicznej, tożsamości płciowej czy orientacji seksualnej. W tym ujęciu orientacja seksualna uznawana jest w Radzie za kategorię tak samo określającą człowieka, jak jego wiek czy pochodzenie, jak też za Ele-

¹⁷ O.F. TVEIT, *Report of the General Secretary*, w: *Encountering the God of Life*, s. 230-231.

¹⁸ *Unity Statement of the 10th Assembly: God's Gift and Call to Unity – And Our Commitment*, w: *Encountering the God of Life*, s. 37.

¹⁹ *Developing Effective Leadership: Contextual Ecumenical Formation and Theological Education*, w: *Encountering the God of Life*, s. 168.

²⁰ *Community of Women and Men in the Church: Mutual Recognition and Transformative Justice*, w: *Encountering the God of Life*, s. 174-175.

ment wewnętrznego osobowego bogactwa, które chrześcijanie winni uznać i docenić²¹.

B. KONSEKWENCJE DLA DZIAŁALNOŚCI RADY

Nie podejmując w tym miejscu krytyki wypowiedzi ŚRK z punktu widzenia Kościoła katolickiego, który nie jest członkiem tej organizacji, należy wszakże zauważyć, że widoczna w nich zasadnicza orientacja, odzwierciedlająca stanowisko większości Kościołów członkowskich, spotyka się ze sprzeciwem tych Kościołów prawosławnych, które po kryzysie wywołanym promowaniem heterodoksyjnych poglądów teologicznych w czasie VII Zgromadzenia w Canberze w 1991 r.²² nie zrezygnowały z uczestnictwa w jej pracach.

W czasie Zgromadzenia w Pusan narastające trudności wskazał metropolita Hilarion Ałfiejew, przedstawiciel Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Nieprzypadkowo większość wystąpienia, poświęconego chrześcijańskiemu świadectwu w świecie, była ostrą krytyką ideologicznego podłoża dokumentów ŚRK poświęconych zagadnieniom małżeństwa i rodziny. Metropolita zauważył, że sekularyzm nie polega jedynie na walce z obecnością religii w przestrzeni publicznej, lecz zmierza także do zniszczenia tradycyjnej chrześcijańskiej wizji małżeństwa i rodziny. Dla chrześcijan prawosławnych niedopuszczalna jest jakakolwiek forma prawnego zrównania związków tworzonych przez osoby homoseksualne z małżeństwami. Metropolita zwrócił uwagę na obecne w krajach zachodnich eliminowanie z języka kościelnego pojęcia grzechu, jak też na próby rozwijania, również przez Kościoły i organizacje ekumeniczne, nowych ujęć małżeństwa i rodziny, zasadniczo sprzecznych z orędziem biblijnym. W tym kontekście przedstawiciel rosyjskiego prawosławia negatywnie ocenił ewolucję tych grup chrześcijańskich, które zmieniają doktrynę oraz kierunki działalności społecznej zgodnie z wymaganiami liberalizmu i sekularyzmu, tak jak gdyby właśnie te społeczno-polityczne tendencje miały dla chrześcijan autorytet większy niż przekazane Kościołowi Objawienie²³.

²¹ *Bonded with the Marginalized for a Just and Inclusive Church*, w: *Encountering the God of Life*, s. 178-179.

²² INTER-ORTHODOX CONSULTATION AFTER THE CANBERRA ASSEMBLY, *The Orthodox churches and the World Council of Churches*, <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/ecumenical-movement-in-the-21st-century/member-churches/special-commission-on-participation-of-orthodox-churches/sub-committee-ii-style-ethos-of-our-life-together/inter-orthodox-consultation-after-the-canberra-assembly> [10.02.2017]; R. COSCA, *Just Unity. Toward a True Community of Women and Men in the Church*, „The Ecumenical Review” 66 (2014) nr 1, s. 41, 44.

²³ HILARION OF VOLOKOLAMSK, *The Voice of the Church Must Be Prophetic*, w: *Encountering the God of Life*, s. 65-71.

Niezależnie od tego, w jaki sposób ocenia się ostrą wypowiedź metropolity Hilariona, jasne jest, że ideologiczna ewolucja ŚRK, w której ważne miejsce zajmują próby redefinicji małżeństwa i rodziny dokonujące się w imię walki z dyskryminacją grup mniejszościowych, nie może spotkać się z pozytywną odpowiedzią chrześcijaństwa prawosławnego. To zaś sprawia, że po raz kolejny – po Canberze – pozateologiczne zaangażowanie Rady prowadzi ją do zdystansowania się od teologicznej wrażliwości chrześcijan prawosławnych uczestniczących w jej pracach.

3. WNIOSKI

Troska o sprawiedliwy porządek społeczny, obejmujący również sprawiedliwe, oparte na poszanowaniu godności każdej osoby ludzkiej, relacje między kobietami a mężczyznami, jest ważnym elementem działalności ŚRK wpisującej się w tzw. ekumenizm praktyczny, będący wspólnym świadectwem Ewangelii. Nurt feministyczny, silnie zaznaczający się w pracach Rady i wpływający zarówno na kształt jej oficjalnych dokumentów, jak też na prowadzoną działalność, podejmując zagadnienia walki o równouprawnienie oraz sprzeciwu wobec dyskryminacji, odwołuje się do biblijnej wizji godności człowieka oraz do powołania chrześcijan do promocji tej wizji w świecie pełnym niesprawiedliwości i przemocy. Niemniej jednak w inspirowanych feministycznie wypowiedziach ekumenicznych, w tym w dokumentach ŚRK, dostrzec można również wpływy ideologicznie dalekie od chrześcijaństwa. Uwidacznia się to w refleksji nad tzw. prawami reprodukcyjnymi, zdrowiem reprodukcyjnym, edukacją seksualną czy też równouprawnieniem osób niezależnie od ich poczucia przynależności płciowej czy orientacji seksualnej.

Wypowiedzi Rady związane z kwestią równouprawnienia i niedyskryminacji mają znaczenie jako wyraz ekumenicznej troski chrześcijan o sprawiedliwy porządek społeczny, domagający się poszanowania osobowej godności każdego człowieka. Jednocześnie budzą one także wątpliwości części Kościołów członkowskich Rady, zwłaszcza prawosławnych. W dalszej perspektywie działalności ŚRK jej ideologiczna ewolucja może doprowadzić do osłabienia wiarygodności jej pracy na rzecz sprawiedliwości społecznej, a nawet do odejścia od niej Kościołów reprezentujących tradycyjną antropologię chrześcijańską.

BIBLIOGRAFIA

- ALLAN Gail: We Intend to Move Together. The Story of Ecumenical Women on a Pilgrimage of Gender Justice, „International Review of Mission” 104 (2015), nr 1, s. 3-17.
- Bonded with the Marginalized for a Just and Inclusive Church, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 178-179.
- CASTILLO NANJARI Cecilia: New Ways of Doing Evangelism, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 113-116.
- Community of Women and Men in the Church: Mutual Recognition and Transformative Justice, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 173-176.
- COSCA Rachel: Just Unity. Toward a True Community of Women and Men in the Church, „The Ecumenical Review” 66 (2014), nr 1, s. 39-52.
- Developing Effective Leadership: Contextual Ecumenical Formation and Theological Education, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 167-169.
- GNANADASON Aruna: Violence against Women Is Sin, „The Ecumenical Review” 64 (2012), nr 3, s. 241-253.
- HILARION OF VOLOKOLAMSK, The Voice of the Church Must Be Prophetic, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 66-68.
- HORNER Sue S.: Trying to Be God in the World. The Story of the Evangelical Women’s Caucus and the Crisis over Homosexuality, w: Gender, Ethnicity, and Religion. Views from the Other Side, red. Rosemary R. Ruether, Minneapolis: Fortress Press, 2002, s. 99-124.
- HUTABARAT LEBANG H., Challenges to Justice and Peace in Asia, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 81-84.
- INTER-ORTHODOX CONSULTATION AFTER THE CANBERRA ASSEMBLY: The Orthodox churches and the World Council of Churches, <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/ecumenical-movement-in-the-21st-century/member-churches/special-commission-on-participation-of-orthodox-churches/sub-committee-ii-style-ethos-of-our-life-together/inter-orthodox-consultation-after-the-canberra-assembly> [10.02.2017].
- LUSUNGU MOYO Fulata: We Demand Bread and Roses when We Are Hired. Gender Justice in Workplaces: A Feminist Ethical Perspective, „The Ecumenical Review” 64 (2012), nr 3, s. 254-266.
- NEUENFELDT Elaine: Identifying and Dismantling Patriarchy and Other Systems of Oppression of Women. Gender Analysis, Feminist Theology, and the Church in Mission, „International Review of Mission” 104 (2015), nr 1, s. 18-25.
- PARRISH LUCAS Kelli: 37% Is Not Enough. 2% Is Not Enough.... Reflection on the WCC Busan Assembly, <https://womenwhospeakinchurch.com/tag/quotas/> [10.02.2017].
- SENTURIAS Erlinda N.: Introducing the 10th Assembly: An Interpretation, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 3-33.
- Shared Struggle for Gender Justice: Statement from the Men Gathered for the WCC Women’s and Men’s Pre-Assembly, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 144-145.

- SIDIBÉ Michel: Churches as Barricades against Exclusion, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 52-56.
- TVEIT Olav Fykse: Report of the General Secretary, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 213-232.
- Unity Statement of the 10th Assembly: God's Gift and Call to Unity – And Our Commitment, w: Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly, red. Erlinda N. Senturias, Theodore A. Gill Jr., Geneva: World Council of Churches 2014, s. 37-41.
- WALKER-SMITH Angelique: The Legacy, Leadership, and Hope of Pan-African Women of Faith in Building Sustainable Just Communities as a Missional Focus, „International Review of Mission” 105 (2016) nr 2, s. 226-242.

SPRAWIEDLIWY PORZĄDEK SPOŁECZNY
W FEMINISTYCZNYM NURCIE WSPÓŁCZESNEGO EKUMENIZMU
STANOWISKO X ZGROMADZENIA ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW W PUSAN

Streszczenie

Artykuł przedstawia idee feministyczne, odnoszące się do sprawiedliwości społecznej, które znajdują wyraz z działalności ekumenicznej prowadzonej przez Światową Radę Kościołów. Pierwsza część artykułu skupia się na prezentacji głównych postulatów zainspirowanych ruchem feministycznym obecnych w pracach ostatniego X Zgromadzenia Rady, druga natomiast ukazuje ich znaczenie dla dalszej działalności Rady.

Słowa kluczowe: ekumenizm; feminizm; sprawiedliwy porządek społeczny; ideologia; Światowa Rada Kościołów.